

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
40 (1997-1998)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-18-4

001 3811

BRNO 1999

PD 4423

S 9990385

395

250, ✓

PŘEHLED VÝZKUMŮ 40 (1997-1998)

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: ps@isibrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla,
Richard Zatloukal

Na titulním listě: Mikulčice - sídliště na "Klášteřisku"

Tisk: BEKROS

Náklad: 350 ks

Publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

© 1999 by the Authors

All rights reserved

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

dříve objevených kachlů byla obohacena o další dva typy, přičemž zvláště pozoruhodný je kachel s polopostavou muže v dobovém oděvu a s bohatým vegetativním motivem na čelní vyhrívací stěně. Kachel lze na základě analogií datovat k roku 1500. Kuchyňská keramika vykazuje téměř uniformní profilaci okraje (šikmo vykloněný se zesílením), tvrdý výpal a dna nesou stopy po odříznutí z hrncířského kruhu. Početný keramický materiál, který je ve stádiu laboratorního zpracování, lze časově položit do konce 15. či spíše první poloviny 16. století. Železné nálezy jsou zastoupeny především početnou kolekcí hřebíků a stavebního kování. K nejzajímavějším získaným artefaktům náleží ozdobné bronzové kování, kostěný hřeben a malé fragmenty z pískovcového ostění. V podzimních měsících pokračoval výzkum ve vzdálenější části interiéru branské budovy sondou XI/97, kterou byla prošetřena zbývající plocha celé místnosti. Zde se ukázala poněkud odlišná nálezová situace. Především bylo dokončeno obnažení zbývající části příčné zdi, která dosahuje šíře 60 cm a v hloubce 160 cm od cihlové dlažby nasedá na skalní podloží. Při severní obvodové zdi místnosti se podařilo zjistit lícovou zeď o šířce 100 cm, která je připojena na spáru kolmo na průběh příčné zdi. Po začištění průběhu zídky bylo patrné, že svou délkou 150 cm kopíruje spád skalního podloží. Zásyp mezi cihlovou podlahou a skálou tvořily dvě odlišné vrstvy. Světlejší shodná s materiálem ve vlčí jámě obsahovala nečetné zlomky pozdně středověké až raně novověké keramiky, druhá sytější šedé barvy o mocnosti 70 cm pak nálezy keramického materiálu s rámcovou datací 14. - 15. století. Typologicky byly zachyceny především hrnce, méně již džbány. Okraje hrnců jsou většinou profilovány do tvaru okruží, převážně vyspělého (např. tzv. trojbrité), dna nesou stopy podsýpky. V srpnu pokračoval výzkum na horním zámeckém nádvoří otevřením sondy X/97. Z technických důvodů bylo nutno upustit od původního záměru prozkoumat celý průběh nádvoří a sonda byla omezena jen na plochu 150 x 680 cm. I přes pozitivní výsledky geofyzikálního měření roku 1995 bylo zjištěno již v hloubce do 20 cm skalní podloží. Nálezy ze sondy X/97 tvořil jen nečetný recentní materiál (s výjimkou dvou středověkých fragmentů, které byly nalezeny patrně v druhotné poloze). Po ukončení výzkumných prací byla provedena dokumentace nálezové situace.

Zdeněk Brachtl, Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jeseníku

Summary:

Javorník in Silesia (Jeseník County)

Third and the last research stage continued in the Javorník castle interior. The probe IX/96 was closed. It has been found a medieval pottery there, predominantly Gothic and Renaissance tiles. The iron objects are represented by the nails and mountings. The very interesting artefact seems to be the bronze mounting and the bone comb. The probe XI/97 has been opened in the fall 1997. Here have been found both pottery collection from the end of 15. to 50's of 16. century and smaller pottery collection from 14. - 15. century. The probe X/97 had been situated at the upper castle court and it discovered some recent findings in the 20 cm (8") depth.

Translated by Jaromír Jedlička

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Intravilán obce - Havlíčkovo náměstí, ulice Kostelní, Za kostelem, U Hrubé lípy, Legionářská, Jiráskova, Podhájí, Záměstí, Olšovecká, Barachov a Palackého. Středověké a novověké osídlení. Záchraný výzkum, doplněný povrchovými průzkumy a dokumentačními akcemi.

V časovém období mezi srpnem roku 1997 a říjnem 1998 byly soustavně sledovány rozvody telekomunikačních sítí, firmou Telecom pokládáné v celém intravilánu Jedovnic. Průměrně 30 – 70 cm široké a 60 – 75 cm hluboké rýhy pro telefonní kabely byly většinou hloubeny v trasách chodníků, těsně před čely domů v jednotlivých uličních frontách, celková délka prozkoumaných výkopů dosáhla přibližně 5 600 m. Vedle kontrolování, dokumentace a

vzorkování vlastních profilů rýh byl přitom průběžně probírán i veškerý materiál z výhozů, ponechávaný na místě. Takto získané informace se podařilo dále doplnit dozorováním místních přeložek kanalizace v obci (např. na parcelách č. 447/1, 455/1, 455/2 a 456 v okolí č. p. 631 na Havlíčkově náměstí), na vybraných plochách intravilánu pak byly navíc provedeny povrchové sběry (především prostor kostelní výšiny). Vedle dokumentovaných nálezových situací bylo tak shromážděno řádově mnoho set archeologických artefaktů vysoké vypovídací hodnoty – keramiky, zvířecích kostí a dalších předmětů ze skla, kamene a kovu, komplexní vyhodnocení všech poznatků nabízí prakticky poprvé alespoň částečný obraz sídelního vývoje Jedovnic v období 13. – 17. století.

Velmi početné nálezy z období vzniku a prvotního rozvoje středověké městské osady ve 13. století pocházejí především z prostoru kostelní výšiny 492 – 505 m n. m. na severovýchodním okraji původního jádra osídlení. Hojná keramika s příměsí grafitu a radélkovaným dekorem již z 1. poloviny 13. století se vyskytovala zejména v areálu fary (č. p. 38) západně kostela sv. Petra a Pavla (farní dvůr a zahrada spolu s výkopy před čelní ohradní zdí – na Státní mapě 1 : 5 000 – odvozené, listu Blansko 4-2 z roku 1995 jde o plochu, vymezenou body od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 374,5 : 173,5; 368,5 : 172; 360,5 : 163,5; 381 : 149 a 382 : 161,5 mm; parcely č. 10 - 13). Další fragmenty tuhové i netuhové keramiky 13. věku přinesly rovněž povrchové sběry jak na hřbitově okolo kostela sv. Petra a Pavla, tak dále k severovýchodu na zahradách domů č. p. 422, 423, 425 a 426 v ulici Za kostelem (parcely č. 2, 78, 81, 86 a 89/1, 2; na výše uvedené mapě ohraničené body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 405 : 182; 389 : 180; 386 : 159; 395 : 157,5; 408 : 165 a 414,5 : 171,5 mm). Ve spojovací ulici mezi domem č. p. 36 v ulici Kostelní a jižní ohradní zdí hřbitova jižně kostela sv. Petra a Pavla pak telekomunikační rýha porušila dokonce dvojici zhruba 70 cm pod povrch zahloubených plytkých sídlištních objektů o délce 4,7 a 2,7 m, vedle zlomků vypálené hliněné mazanice z dřevěných konstrukcí obsahujících tuhovou i standardní šedou keramiku poslední třetiny 13. a 1. poloviny 14. věku (na výše uvedeném mapovém listu je místo nálezu určeno bodem, od Z a J okrajové sekční čáry v distanci 389 a 157 mm). Ještě před domy č. p. 428 a 429 v ulici Za kostelem na severozápadním okraji intravilánu ale bylo možné zaznamenat keramické nálezy 14./15. věku. Intenzita i rozsah osazení jižní části kostelní výšiny ve 13. století na ploše cca 200 x 100 m tak napovídají značnému tehdejšímu významu tohoto prostoru, se zřejmými funkcemi sakrálními a pravděpodobně i residenčně-správnými. Podle místního názvu „Na valech“ pro bezprostřední okolí kostela sv. Petra a Pavla je totiž možné, že právě zde bylo situováno prvotní sídlo jedovnických pánů (tak již Knies 1902, 88; roku 1251 se po Jedovnicích psal Bohuš z rodu erbu dvou beraních rohů). Zlomky lidských kostí z telekomunikačních výkopů mezi západním průčelím kostela sv. Petra a Pavla a křížem před farou konečně mohou svědčit o poloze hrobů staršího kostelního hřbitova i v těchto místech a o posunutí hřbitovní ohradní zdi dále k východu až někdy v 18. století, nejpozději asi roku 1787 při stavbě zdi nové (mapa stabilního katastru z roku 1826 zaznamenává již víceméně dodnes dochovanou situaci).

Poměrně hojné keramické nálezy 2. a 3. třetiny 13. věku poskytla výkopy porušená souvrství také v prostoru středověkého jádra městečka 463 – 490 m n. m. jižně a jihozápadně od kostelního návrší, vzájemnou spojnicí tvořilo osídlení zjištěné v areálu usedlosti č. p. 34 (srov. další sdělení v tomto svazku). Bylo je možné zaznamenat především na celé ploše Havlíčkova náměstí, trojúhelníkovitého ústředního tržiště původní osady, vyskytovaly se však i na více místech navazujících ulic. Na vlastním Havlíčkově náměstí se podařilo typickou hrnčinu tohoto období vyzvednout z rýh telefonních kabelů před domy č. p. 4, 21, 23, 26, 129 a 131 na jihovýchodní straně, před domy č. p. 72, 76, 77, 80, 123, 493 a 631 na severozápadní straně a před domem č. p. 44 v severovýchodním závěru prostranství, tedy v pásu 400 m

dlouhém. Artefakty 13. století bylo dále možné zaznamenat i na nádvorních parcelách domů č. p. 72 a 81. Místa, zvláště před domy č. p. 76 a 77 přitom telekomunikační trasa porušila intaktní stratigrafie, sledy černohnědých hlinitých vrstev, nasycených dobovým odpadem. Situace před domy č.p. 3, 4 a 129 v JV frontě náměstí, kde byla ve vzdálenosti 2-3 m od dnešních domovních průčelí zachycena středověká požárová souvrství, může navíc svědčit pro lokální proměny půdorysné dispozice a parcelace městečka. V ulici Legionářské, vybíhající z ústředního náměstí k severozápadu, šlo o partie před domy č. p. 48 a 52, tedy o polohy až 250 m vzdálené od centra, keramika 14. století byla evidována ještě před domem č. p. 54. Z průběhu dlouhé, k severovýchodu vedené ulice Jiráskovy pochází nálezy 13. věku od domu č. p. 458 přibližně 220 m od náměstí, následující století zanechalo své stopy u sousedních domů č. p. 236 a 460. Hrnčířské zboží 13. století bylo konečně získáno také v tak zvaném Záměstí na jihovýchodním okraji středověkého jádra, ve sníženém úvalu protékaném Kotvrdovickým potokem, před domy č. p. 102, 249 a 356 v ulici Podhájí. Prakticky ve všech místech samotného Havlíčkova náměstí i kostelní výšiny přitom zkoumaná souvrství obsahovala rovněž mladší keramický odpad od 14. věku prakticky až po současnost, naproti tomu kompaktnější zasedlování bočních ulic a zejména Záměstí v jihovýchodní části osady bude možné datovat až od 16. a 17. století. Rozsáhlé keramické kolekce tohoto období zde byly vyzvednuty například před domy č. p. 17 a 18, v prostoru před domem č. p. 171 byl snad zachycen i blíže nespecifikovatelný výrobní objekt.

V souhrnu tak záchranný výzkum dovolil v hrubých rysech nastinit možný nejstarší sídelní vývoj jednoho z nemnoha drobných venkovských městeček Dražanské vrchoviny a přispěl rovněž k rámcovému poznání místní keramické produkce 13. – 18. století. Za současného stavu vědomostí nelze bezpečně říci, které ze dvou zjištěných sídelních jader bylo prvotním, vedle doloženého osazení kostelní výšiny již v průběhu 1. poloviny 13. věku je možné, že dosud nepoznané osídlení tehdy existovalo i v prostoru pozdější vlastní osady, jako trhové centrum panství vysazené patrně již v 60. letech 13. století (fojta Konráda, doloženého roku 1268, lze zřejmě považovat za vlastního lokátora nebo jednoho z prvních správců městečka). Časnému rozvoji samotného sídelního prostoru kolem velkého trojúhelníkovitého tržiště totiž nasvědčují právě četné archeologické nálezy 2. poloviny 13. věku, vyskytující se na celé jeho ploše. Je možné, že i zasedlení některých bočních ulic má své počátky již v té době, k dalšímu rozvoji Jedovnic pak došlo ve 14. století, kdy nadále zůstávaly jediným městským střediskem velkého panského dominia. Po útlumu v následujícím údobí 15. věku, kdy některé ekonomické funkce městečka možná přešly i na osady v bezprostřední blízkosti rezidencí vrchnosti (Holštejn), zaznamenaly Jedovnice pozvolný růst až po restrukturalizaci sídelní sítě Dražanské vrchoviny od počátku 16. století (k dějinám Jedovnic dosud např. Hosák 1965, 3-4; Černý - Křetínský 1991, 19-43, 49-54, 63-67; k jejich urbanismu Kuča 1997, 603-605).

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno - Josef Plch, Jedovnice

Literatura:

- Černý – Křetínský, E. 1991: Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství holštejnského. Holštejn.
 Hosák, L. 1965: Historický místopis okresu Blansko v období feudalismu. Blansko.
 Knies, J. 1902: Blanský okres. Vlastivěda moravská. II. Místopis. Brno.
 Kuča, K. 1997: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. H – Kole. Praha.

Resumé:

Jedovnice (Bez. Blansko). Intravilan der Gemeinde – Havlíček - Platz, Gassen Kostelní, Za kostelem, U Hrubé lípy, Legionářská, Jiráskova, Podhájí, Záměstí, Olšovecká, Barachov und Palackého. Mittelalterliche und neuzeitliche Besiedlung. Rettungsgrabung, Oberflächenuntersuchung und Dokumentierungsaktion.

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Ulice Kostelní – dům č. p. 34. Středověké osídlení. Dokumentační akce.

V červnu roku 1998 byl dozorován 80 – 90 cm hluboký výkop v průjezdu a na dvoře těsně při jihovýchodním vyústění průjezdu domu č. p. 34 v ulici Kostelní, ve svahu mezi kostelem a náměstím (Státní mapa 1 : 5 000 – odvozená, list Blansko 4-2 z roku 1995: místo nálezů určeno bodem, vzdáleným 386 mm od Z a 142 mm od J okrajové sekční čáry, 486 m n. m., parcely č. 281 a 282). Z porušené kulturní vrstvy se podařilo získat celkem 12 kusů středověké keramiky, vedle dvou celých poklic zvoncovité a ploché kotoučovitě profilace jde o 10 dalších zlomků z hrnců, poklice a džbánu nebo konvice s třmenovým uchem (ucho bohatě zdobené složitým radélkovaným dekorem). Celou homogenní kolekci lze zařadit do 2. poloviny, resp. konce 13. a 1. poloviny 14. století. Nepočtený, ale hodnotný nález svědčí o příslušnosti usedlosti č. p. 34 k nejstaršímu sídelnímu jádru v 2. polovině 13. věku vzniklého městečka, v jehož rámci zaujímal polohu při severovýchodním zvýšeném okraji původního ústředního tržního prostoru.

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno - Josef Plch, Jedovnice

Resumé:

Jedovnice (Bez. Blansko). Gasse Kostelní – Haus Nr. 34. Mittelalterliche Besiedlung. Dokumentierungsaktion.

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Polní trať „Nad Olšovcem“. Hromadný nález středověkých železných předmětů.

Díky zprostředkování J. Plcha se v září roku 1998 podařilo k vyhodnocení získat z držení řidičeho v. v., pana Jaroslava Řezníčka z Jedovnic, č. p. 306 unikátní hromadný nález středověkých železných předmětů. Artefakty nalezl sám pan J. Řezníček dle vlastního vyjádření někdy v průběhu 30. let 20. století ve výkopu základů jedné z prvních rekreačních chat, budovaných ve svahu nad pravým břehem rybníka Olšovec, údajně ve vrchním cípu dnešní chatové zástavby, přibližně 900 m jihovýchodně kostela sv. Petra a Pavla v Jedovnicích (na Státní mapě 1 : 5 000 – odvozené, listu Blansko 4-2 z roku 1995 jde o okolí bodu, vzdáleného 483 mm od Z a 7 mm od J okrajové sekční čáry, k západu orientované úbočí 516 m n. m.). Ačkoliv hromadné uložení věcí pospolu není zcela nesporné (podle informace nálezce byly sebrány z několika málo metrů hlíny, již vyhozené ze základové rýhy stavby), jejich alespoň identickému nálezovému prostředí napovídá zcela shodná povrchová patina.

V souboru celkem patnácti předmětů o celkové váze okolo 5,5 kg jsou nejpočetnější nástroje dřevozpracujících řemeslných oborů – vedle dvou nebozezů o zachované délce 28,7 a 20,9 cm jde o 9,7 cm široký poříz, zřejmě bednářským náčiním mohla být i dvojice 40,4 a 36,4 cm dlouhých plochých tyčí 1,9 a 1,5 cm širokých, se zúženými, popř. vzhůru vyhnutými konci. Rovněž u 16,1 cm dlouhé motyky nelze při poškození ostří vyloučit, že ve skutečnosti šlo o tesařskou teslu. Již univerzálnějším nástrojem pak byla poměrně úzká sekera s krátkým týlním čepcem, při ostří 6,5 cm vysokém 16,6 cm dlouhá. Dva kusy patrně patřily k okutí těžšího vozu – jednak kruhová pásová objímka (zděř) o průměru 6,3 cm a výšce 2,5 cm,